

Sebeb-i Nüzûl Rivâyetlerinin Âyetlerin Parçacı Anlaşılmasına Olan Etkileri*

Impacts of Reason of Revelation Narratives on Fragmented Understanding of the Verses

Mehmet KURT

Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmâm Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Temel İslâm Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Bilim Dalı
Doctorate Student, Kahramanmaras Sutcu Imam University, Social Science Institute,
Department of Basic Islamic Sciences, Branch of Tafsir
Kahramanmaras, Turkey
mehmedkurt@gmail.com
orcid.org/0000-0002-1117-4925

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 10 Mart / March 2021
Kabul Tarihi / Accepted : 22 Mart / March 2021
Yayın Tarihi / Published : 15 Haziran / June 2021
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Haziran / June
Cilt / Volume: 8 • Sayı / Issue: 1 • Sayfa / Pages: 127-148

Atıf / Cite as

Kurt, Mehmet. "Sebeb-i Nüzûl Rivâyetlerinin Âyetlerin Parçacı Anlaşılmasına Olan Etkileri". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 127-148.

Doi: 10.33460/beuifd.894436

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright®

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi tarafından yayınlanmıştır. Tüm hakları saklıdır.
Published by Zonguldak Bulent Ecevit University, Faculty of Theology, Zonguldak, Turkey. All rights reserved.

Öz: Yazılı veya sözlü bir metni doğru bir şekilde anlamının en önemli unsurlarından biri o metnin bağlamıdır. Bağlam ise genel olarak iç ve dış bağlam şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Hem sözlü hem de yazılı metnin hususiyetlerine sahip olan Kur'an'ın da doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için bu iki bağlama dikkat edilmelidir. Âyetlerin Allah'ın muradına uygun olarak doğru bir şekilde anlaşılmasında gerek iç bağlamın gerekse dış bağlamın dikkate alınması son derece önem arz eden bir durumdur. Dış bağlamın önemli bir unsuru da kuşkusuz âyetlerin neden indirildiğini açıklayan sebeb-i nüzûl rivâyetleridir. Bu rivayetler, hem âyetlerin indiriliş sebeplerinin öğrenilerek âyetlerin daha doğru bir şekilde anlaşılmasına hem de Kur'an'ın nüzul ortamına dair önemli bilgiler vermek

* Bu çalışma, Kahramanmaraş Sütçü İmâm Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Tefsir Bilim Dalında devam eden "Sebeb ve Sonuçları Açısından Kur'an'ı Anlamada Parçacı Yaklaşım" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

sûretiyle daha doğru anlamlar takdir edilmesine önemli katkılar sunmaktadır. Dolayısıyla Kur'ân'ın bazı âyetlerinin doğru bir şekilde anlaşılmasında bu rivâyetler önemli bir role sahiptir. Bu çalışmada bazı âyetlerin anlaşılmasında sebab-i nüzûl rivâyetlerinin göz ardı edilmesinin, âyetlerin dış bağlamıyla olan irtibatını koparıp, iç bağlamın kurulmasını zorlaştırarak birtakım bağlam dışı parçacı anlamalara kapı aralayıp aralamadığı incelenecektir. Bununla beraber bazı âyetlerin anlaşılmasında sebab-i nüzûl rivâyetlerine aşırı önem verilmesinin de âyetin iç bağlamına aykırı anlamaların ortaya çıkmasına ve parçacı anlamalara neden olup olmadığı üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda nüzûl rivâyetlerinin âyetlerin parçacı yaklaşılmasındaki rolünün incelenmesi son derece önemli bir konudur. Dolayısıyla bu çalışmada bu konu ele alınacak ve tefsir ilmine ne tür bir etkisinin olduğu irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Sebeb-i Nüzûl, Usûlü't-Tefsir, Bağlam, Parçacı Anlama.

Abstract

Context is one of the most important elements for a correct understanding of a written or verbal text. Context is divided as internal and external context. To correctly understand Qur'ân which possess both written and verbal text's properties, those two contexts should be considered. Also, it is extremely important to consider both internal and external contexts in order to correctly understand verses proper to the Allah's purpose. Another important component of external context is undoubtedly reason of revelation narratives which explain reason why verses were revealed. These narratives provide important contributions to better understand verses and attribute meanings to Qur'ân by learning reason of revelation and giving important information about revelation environment of Qur'ân, respectively. Therefore, those revelations have an important role for correct understanding of Qur'ân's some verses. In this study, whether ignoring reason of revelation narratives for understanding some verses causes disconnection of verses with external context, complicating the establishment of internal context and opening the doors for several external context fragmented understandings will be evaluated. Nevertheless, whether giving extreme importance to reason of revelation narratives for understanding some verses causes: i) understandings contrary to internal context of the verse, ii) fragmented understandings will be emphasized. In this context, it is very important subject to investigate the role of revelation narratives on fragmented approaches of verses. Therefore, in the current study reason of revelation narratives will be evaluated to comprehend what kind of affect they had on tafsir science.

Keywords: Tafsir, Reason of Revelation, Tafsir Method, Context, Fragmented Understanding

Giriş

Bir metni anlamanın en önemli ilkelerinden birisi metnin bütünlüğüne dikkat etmektir. Genellikle metinler, bütünü oluşturan parçalardan meydana gelmektedir. Metnin bütünü ile parçaları arasında dairesel bir ilişki vardır.

Bütünün anlamı, ancak parçalar yoluyla açığa çıkabilir, fakat metnin bütününün ortaya koyduğu anlam açığa çıkmadan, parçaların ifade etmiş olduğu manaların aydınlatıcılığı hiçbir işe yaramayabilir.¹ Bazı durumlarda bu dairesel ilişki dikkate alınmamış ve metni oluşturan parçalar, metnin bütünlüğü göz önünde bulundurulmadan anlaşılmaya çalışılmıştır. Hâlbuki her bir metnin, pasajın veya cümlelerin kendi iç bütünlüğü vardır ve doğru anlamın yakalanabilmesi için bu hususlara dikkat edilmesi gerekir. Metin, pasaj ve cümle iç bütünlüğü denilebilecek bu hususlara daha öz olarak iç bağlam da demek mümkündür.

Metnin doğru bir şekilde anlaşılmasında dikkat edilmesi gereken bir başka husus da metnin ortaya çıktığı zaman, mekân, muhataplar gibi hususların bilinmesidir. Zira her bir metin, belli bir zaman diliminde, belli bir mekânda ve öncelikle hitap etmiş olduğu bir muhatap kitleye mesajlarını iletmek için ortaya çıkmıştır. Bu yüzden metnin zaman, mekân vb. hususlarını ifade eden dış bağlam bilgisine sahip olmak, metni doğru anlamayı sağlayacak önemli bir veridir. Fakat bazı durumlarda kimi zaman iç bağlam kimi zaman da dış bağlam unsurları göz ardı edilmiştir. Bu ise yanlış anlamalara neden olabilen parçacı yaklaşım dediğimiz bir olguyu karşımıza çıkarmıştır.

Bu çalışmada, dış bağlamın bir kısmını oluşturan sebeb-i nüzûl rivayetlerinin göz ardı edildikleri zaman, doğru anlamının önemli bir unsuru olan metnin dış bağlam ilişkisinin nazarlardan kaçması ve bunun neticesinde âyetlerin dış bağlamından kopuk bir şekilde ifade ettiği asıl anlamdan farklı manalara hamledilmesi üzerinde durulacaktır. Bununla birlikte sebeb-i nüzûllere aşırı güvenmenin, âyetlerin iç bağlamından koparılmasına ve bunun da iç bağlamın onaylamayacağı birtakım anlamalara neden olabileceğine dikkat çekilmeye çalışılacaktır. Sebeb-i nüzûl rivayetlerinin âyetlerin anlaşılmasına olan etkilerine geçmeden önce parçacı yaklaşımla neyi kastettiğimiz üzerinde durmak yerinde olacaktır.

1. Anlamada Parçacı Yaklaşım

Parçacı yaklaşım tabiriyle kastettiğimiz şey; belli bir metin içerisinde yer alan kelime, cümle, paragraf gibi yapıların metin içi ve dışı bağlamından kopararak metinde verilmek istenen anlamın hilafına, onun onaylamayacağı yahut da onunla alakası olmayan anlam çıkarımlarında bulunmaktır. Parçacı yaklaşımın esas olarak bu şekilde tanımlamasındaki sebep bu yaklaşımın her metin için söz konusu olabileceği gerçeğidir. Dolayısıyla parçacı yaklaşım insanlık tarihi kadar eski bir olgudur denilebilir. Sözlü ve yazılı iletişimin olduğu her zaman da vuku bulacak bu yaklaşım sadece günümüzün bir sorunu olmayıp çok eskilere dayanmaktadır.

¹ Erol Göka vd., *Önce Söz Vardı* (Ankara: Vadi Yayınları, 1999), 52.

Parçacı yaklaşım, çoğunlukla ilmî disiplinlerin hepsinde ortaya çıkabilen bir anlama tarzıdır. Aslında bu, o ilmî disiplinlerin kendi öznelliklerinden cereyan etmektedir. İlmî disiplinlere ayrılmanın temel felsefi alt yapısında bulunan indirgemeci yaklaşım yalnızca beşeri ilimlerin ve yorum bilimin bir özelliği değildir. Atomcu anlama da denilebilecek parçacı yaklaşım, tıp, matematik, kimya gibi doğal bilimlerde de gözükebilen ve farklı anlama ve çıkarımlarda bulunmaya sebep olabilen bir olgudur.² Parçacı yaklaşım, her ilim dalında karşılaşılabileceğimiz bir durum olduğu gibi çok basit düzeydeki günlük iletişim esnasında da ortaya çıkabilir. Hayatın her alanında görülebilen bu yaklaşım, âyetlerin anlaşılmasında da karşılaşılabilen bir durumdur.

Kur'ân açısından parçacı yaklaşımın tarifi; 'Kur'ân'dan anlaşılacak istenen herhangi bir bölümün, âyet, siyâk-sibâk, pasaj, konu ve Kur'ân bütünlüğü gibi iç bağlam unsurlarının ve sebep-i nüzûl yanında Kur'ân'ın indirildiği dönemin her türlü özellikleri diyebileceğimiz dış bağlam unsurlarının dikkate alınmadan, kastedilen anlamın dışında çıkarımlarda bulunmaktır' şeklinde yapabiliriz.

Kur'ân'ın doğru bir şekilde anlaşılmasında, âyetlerin kendi bağlamı, içerisinde yer aldığı pasaj ve Kur'ân bütünlüğü gibi kısımlardan oluştuğunu söyleyebileceğimiz iç bağlam çok önemli bir yere sahiptir. Bunun yanında âyetlerin indirilmesine neden olan olayları ifade eden sebep-i nüzûl rivâyetleri ve âyetlerin indirilmiş olduğu zaman, mekân ve toplum gibi hususları ifade eden dış bağlam bilgisine sahip olmak en az iç bağlam bilgisi kadar kıymete haizdir. Şimdi dış bağlamın önemli bir unsuru olan sebep-i nüzûl kavramıyla ilgili birtakım bilgiler verelim.

2. Sebeb-i Nüzûl Kavramı

Kur'ân, insanlığı en doğru yola ulaştırmak ve özünde Allah'a ve onun elçisine imanı barındıran hayat prensiplerini, insanlara ulaştırmak amacıyla indirilmiştir. Kur'ân insanların ibret alması gayesiyle geçmiş kavimlerin başlarından geçen kıssalardan, nâzil olduğu dönemin hadiselerinden ve özellikle insanın öldükten sonra nelerle karşılaşacağına dair gelecek haberlerinden bahsetmektedir.³ Kur'ân, nâzil olduğu fikri, sosyal ve manevi çevrede ortaya çıkan, insanların karşılaştığı birçok probleme ve insanların bu sıkıntılarında kurtulma isteklerine karşılık vermiştir. Çünkü Kur'ân'ın en önemli hedeflerinden birisi, insanın ve toplumun dünya görüşünü, ilâhî mesajlar doğrultusunda oluşturmaktır. Kur'ân, vahiy-insan-hayat bütünlüğünü kurmayı esas almıştır.⁴ Dolayısıyla âyetlerin büyük bir kısmı bu genel hedefler için indirilmiştir.

2 Gıyasettin Arslan, "Kur'ân Okumalarında Fıkıhçı Perspektif", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (2004), 1.

3 Menna' Halil el-Kattân, *Mebâhis fi 'Ulûmi'l-Kur'ân* (Riyad: Dâru's-Suûdiyye, ts.), 66.

4 Ahmet Nedim Serinsu, *Tarihsellik ve Esbâb-i Nüzûl* (İstanbul: Şule Yayınları, 1996), 81.

Kur'ân, yirmi üç senelik bir zaman diliminde peyderpey nazil olmuştur. Bu zaman diliminde yukarıdaki genel hedeflerin yanı sıra, kimi zaman ilk muhatapları önceleyen bazı âyetlerin indirildiği de bir vakiadır. Yani bu genel prensiplerin yanında bazı özel durumlar için de âyetler nazil olmuştur. Dolayısıyla Kur'ân âyetlerini, herhangi bir sebep neticesinde inen ve herhangi bir sebep olmadan nazil olan âyetler şeklinde, iki grup altında incelemek mümkündür.

Herhangi bir nedenden dolayı nâzil olan âyetlerin, indirilme sebebini ifade için genel olarak sebeb-i nüzûl kavramı kullanılmıştır. Sebeb-i nüzûlün tanımı noktasında değişik görüşler dile getirilmiştir. Bu tanımlardan birine göre: "Nüzûl sebebi, kendisi sebebiyle, onu içeren yahut ona cevap olarak veya hükmüne mebni olarak âyet veya âyetlerin indiği şeydir."⁵ Bir başka tanıma göre: "Kur'ân-ı Kerîm'de bazı olayların hemen akabinde nazil olmuş âyetler vardır. Bu olayların vuku bulması, âyetlerin inmesini gerekli kılmıştır, işte âyetlerin inmesine yol açan bu olaylara tefsir ilminde "Esbâbu'n-nüzûl" adı verilir. Nüzûl sebebi; Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında vuku bulan, Allah hükmünü açıklayıcı, bir veya daha çok âyetin inmesine sebep olan bir olaydan yahut hazır bulunanlardan biri tarafından Hz. Peygamber (s.a.v.)'e yöneltilen bir sorudan ibarettir ki işte bu soruya cevap teşkil etmek üzere bir ya da daha çok âyet nazil olmuştur."⁶

"Esbâb-ı nüzûl ilmi, âyet veya sûrelerin indiriliş sebeplerini, vaktini, nerede indirildiğini ve buna benzer olayları araştıran bir ilim dalıdır. Tefsir ilminin şubelerinden biridir."⁷

Altı bin küsur olarak kabul edilen Kur'ân âyetlerinin büyük çoğunluğu, bazı araştırmalara göre bir sebep üzerine değil de doğrudan indirilmiştir. Herhangi bir sebep üzerine inen âyet sayısı dört yüz yetmiş iki civarındadır. Hatta rivâyet hususunda çok da dikkatli davranmayan ve nüzûl sebebi olarak aktarılan, eline geçen her rivâyeti bir araya getirenlere göre, bu sayı yaklaşık olarak sekiz yüz seksen sekizdir.⁸ Sebeb-i nüzûl alanında yazılan iki temel eser olan Vâhidî'nin (öl. 468/1076) *Esbâbu'n-Nüzûlü*'nde altı yüz, Süyûtî'nin (öl. 911/1505) *Esbâbu'n-Nüzûlü*'nde ise sekiz yüz âyete dair rivâyet kaydedilmiştir.⁹ Fakat Kur'ân âyetlerinin bir kısmının, herhangi bir sebep veya soru olmaksızın indirildiğini, çoğunun ise çeşitli sebep ve sorular üzerine indirildiğini düşünenler de vardır. Bu

5 Subhi es-Salih, *Kur'ân İlimleri*, çev. M. Said Şimşek (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2015), 136.

6 Abdülfettâh el-Kâdi, *Esbâb-ı Nüzûl Sahabe ve Muhaddislere Göre*, çev. Salih Akdemir (Ankara: Fecr Yayınevi, 2016), 11.

7 Halid Abdurrahman el-İkk, *Teshîlü'l-Vusûli ila Marifeti Esbâbi'n-Nüzûl* (Beyrut: Daru'l-Marife, 1998), 8.

8 İsmet Ersöz, "Kur'ân ve İlimu Esbab'n-Nüzûl", *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları-3 (14-15 Ekim 2000)* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2002), 315.

9 Muhammed İsa Yüksek, "Tefsirde Sebeb-i Nüzûlün Bağlayıcılığı ve İşlevi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/34 (Aralık 2018), 409.

nüzûl sebeplerinin günümüze ulaşamamasının nedeni ise bunların tam olarak kaydedilememiş olmasıdır.¹⁰

Bir olayın sebab-i nüzûl kapsamında değerlendirilebilmesi için Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında gerçekleşmiş olması gerekir. Daha önceki peygamberler döneminde, evvelki ümmetlerin başlarından geçen ve anlatılmasında çeşitli amaçlar gözetilen kıssalarla ilgili olaylar, âyetlerin nüzûlü için bir sebep olarak kabul edilmemektedir. Dünyanın sonu, kıyamet, cennet ve cehennemle ilgili durumların anlatıldığı gelecekte haber veren olaylar da nüzûl sebebi olarak görülmemesi gerektiği ifade edilmiştir.¹¹ Bir olayın sebab-i nüzûl olarak kabul edilebilmesi için Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde gerçekleşmiş olması yeterli değildir. Zira birçok olay vardır ki o dönemde yaşanmış, fakat hakkında vahiy nazil olmamıştır. Bu yüzden bir olayın sebab-i nüzûl kapsamında değerlendirilebilmesi için olaydan sonra onunla ilgili âyetlerin veya sûrenin inmiş olması gerekir.

Vâhidî, (öl. 468/1076) sebab-i nüzûlün önemi ile ilgili olarak “âyetlerin kıssaları ve nüzûl sebebi bilinmediği sürece, onlarla neyin kastedildiğini ve tefsirini bilmek mümkün değildir.”¹² demektedir. İbn Dakîkûl’îd (öl. 702/1302), “Sebeb-i nüzûlün açıklanması, Kur’ân’ın manalarını anlamada kuvvetli bir yoldur” diyerek bu sebeplerin önemine vurgu yapmaktadır.¹³ İbn-i Teymiye (öl. 728/1328) ise “Âyetin nüzûl sebebi bilinirse âyetin anlaşılması kolay olur. Bir şeyin sebebinin bilinmesi, gerçekten bu sebeple meydana gelen şeyin (müsebbeb) de bilinmesini sağlar.” demektedir.¹⁴

Sebeb-i nüzûlün bilinmemesi âyetlerin anlaşılmasında karışıklıklara ve şüphelere sebebiyet verebilmekte ve âyetlerin maksadına aykırı anlaşılmasına neden olabilmektedir. Bunun sonucunda da âyetlerin indirilmesindeki ilahi hikmetin yakalanabilmesinde bazı yanlışlar ortaya çıkabilmektedir.¹⁵ Bu bağlamda sebab-i nüzûlün bilmenin faydalarından bazıları şu şekilde zikredilebilir:

- “Hükmün konulmasına sebep olan hikmetin bilinmesi.”¹⁶

10 İsmail Hakkı İzmirli, *Tarih-i Kur’ân* (İstanbul: Böre Yayınları, 1956), 9. İzmirli, şu sözleriyle böyle düşündüğünü ortaya koyar: “Âyeti Kerîmeler resen nazil olduğu gibi ekseriya içtimağahda zuhur eden bir hadisenin akabinde veya bir suale karşı nüzûl ederdi. Bir âyet ibret almak, öğüt kabul etmek üzere hususa, bir sebep hadis olunca tekrar inzal olunur idi. Vahiy sübhani her hadisede teceddüt edince Peygamberimiz bununla sevinç duyar, kolay kolay Kur’ân’ı Mübini hifzeder idi. Şu kadarki bütün esbab-ı nüzûl bil’ahara kat’i olarak zapt olunamamıştır.” İzmirli, *Tarih-i Kur’ân*, 9.

11 Kâdi, *Esbâb-ı Nüzûl Sahabe ve Muahdisslere Göre*, 11-12.

12 Ebü’l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbüri Vâhidî-Ebü’l-Kasım Hibetullah b. Selâme b. Nasr Ali el-Bağdâdi, *Esbâbü’n-Nüzûl bihâmişihî en-Nâsih ve’l-Mensûh* (Beyrut: Alemü’l-Kütüb, ts.), 3.

13 Ebü’l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayri es-Süyûti eş-Şâfiî, *Esbâbü’n-Nüzûl*, çev. Abdulcelil Alpkıray (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2016), 32.

14 Ebü’l-Abbâs Takıyyüddin Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecciddin Abdisselâm el-Harrânî İbn-i Teymiye, *Tefsir Üzerine* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2006), 43.

15 Abdullah Mahmud Şehhate, *Ulûmü’l-Kur’ân* (Kahire: Daru Garîb, 2002), 85.

16 Ebü Abdillâh Bedrüddin Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türki el-Misri el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfiî, *el-Burhan fi Ulumi’l-Kuran*, thk. Muhammed Ebü’l-Fazl İbrahim (Kahire: Daru’t-Turâs, 1376/1957), 1/22; Süyûti, *el-İtkân fi Ulumi’l-Kur’ân*, thk. Fevz Ahmed Zemerli (Beyrut: Dârü’l-Kitâbi’l-Arabî, 1427/2007), 84.

- Âyetlerin ifade ettikleri manalara ulaşmak¹⁷ ve bu noktada ortaya çıkabilecek güçlükleri gidermek için sebebi nüzûlden istifade etmek.
- 'Hasr' şüphesini ortadan kaldırmak.
- Kendisiyle ilgili âyet inen kişinin bilinmesi ve böylelikle âyette müphem olanın ortaya çıkarılması.
- Âyetlerin ezberleme ve öğrenilmesinin kolay bir hale gelmesi ve âyetleri dinleyenlerin aklında vahyin daha kalıcı olması.
- Âyetlerin iniş sebeplerini öğrenmek, onların gayesini daha iyi kavramaya, içerdikleri amaçları daha iyi anlamaya yardım eder.¹⁸
- "Âyet ve sûreler arasında münasebet kurmaya yardımcı olur."¹⁹

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, nüzûl sebepleri, âyetlerin anlaşılmasına farklı şekillerde katkı sağlamaktadır. Sebeb-i nüzûl rivâyetleri, âyetlerdeki bazı mücmel ve müphem ifadelerin anlaşılabilmesinde, hasr ifade ettiği veya işkâl olduğu düşünülen âyetlerdeki bu sorunların giderilmesinde kullanılmaktadır. Özellikle bu tarz durumlarda nüzûl sebeplerinin fonksiyonu, anlaşılmasında güçlüklerle karşılaşılan âyetlerin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.²⁰

Sebeb-i nüzûlün önemine kısaca değindikten sonra, Kur'ân'ı anlama noktasında bu rivâyetlere ne kadar yer verilmesi gerektiğinden veya bunlara olan gereksinim noktasında farklı anlayışların olduğundan da bahsetmek yerinde olacaktır. Burada iki farklı anlayış göze çarpmaktadır. Bunlardan biri, sebeb-i nüzûlün sadece anlayamadığımız âyetlerde devreye sokulması gerektiğini ve Kur'ân'ın, temel mesajlarını anlamada bu rivâyetlere çok da ihtiyaç olmadığını iddia eden görüştür. Bu görüş şu şekilde dile getirilmiştir: "Esbab-ı nüzûlü bilmeden de Kur'ân-ı Kerim'i anlamak mümkündür. Kur'ân-ı Kerim'in özünü, bir bağlam bütünü olarak genel anlamını, mesajını tanımak ve kavramak mümkündür; yani insan, Kur'ân'ın bir hidâyet rehberi olarak kendisine sunduğu mesajın temel ilkelerini (Allah'ın varlığı, birliği, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) risâleti, iman esasları, kulluk-ibadet görevleri, insan olmanın anlamı ve sorumluluğu, vb.) genel anlamını tanıyabilir, kavrayabilir."²¹ Diğer ise, bu anlayışa karşı çıkan ve sebeb-i nüzûlün sadece anlaşılmayan âyetler için devreye sokulmasını doğru bulmayıp eleştiren²² ve bu bilgilerin Kur'ân'ın tamamını anlamak için lazım olduğunu "Bu durumda herhangi bir şarta bağlanmaksızın esbab-ı nüzûl bilgisinin Kur'ân'ın

17 Zerkeşi, *el-Burhan fi Ulumi'l-Kuran*, 1/22; Süyûtî, *el-İtkân fi Ulümü'l-Kur'ân*, 85.

18 Kâdi, *Esbâb-ı Nüzûl Sahabe ve Muhaddislerine Göre*, 13-18

19 Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2010), 241.

20 Yüksek, "Tefsirde Sebeb-i Nüzûlün Bağlayıcılığı ve İşlevi", 434.

21 Ahmet Nedim Serinsu, "Kur'ân-ı Kerim'in Anlaşılmasında Esbab-ı Nüzûle Yeni Bir Yaklaşım", *1. Kur'ân Sempozyumu (1-3 Nisan 1994)* (Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1994), 198.

22 Bu eleştirilerin ayrıntıları için bkz. Selahattin Polat, "Esbâb-ı Nüzûl Üzerine", *1. Kur'ân Haftası Kur'ân Sempozyumu (3-5 Şubat 1995)*, (Ankara: Fecr Yayınları, 1995), 110-111.

tamamı için gerekli olduğunu kabul etmek durumundayız"²³ ifadeleriyle ortaya koyan görüştür. Bu iki farklı görüşün de haklı tarafları olabilir. Her bir âyet için nüzûl sebebi zaten rivâyet edilmemiş, dolayısıyla Kur'ân âyetlerinin hepsinin, olmayan bu rivâyetler çerçevesinde anlaşılması mümkün değildir.

Kanaatimizce Kur'ân'ın genel yapısı incelendiğinde buna gerek de yoktur. Fakat bu rivâyetleri sadece anlayamadığımız âyetler söz konusu olduğunda başvuracağımız bir duruma düşürmek de doğru olmayabilir. Bu yüzden elden geldiği kadar bu rivâyetlere hâkim olmanın ve onların ışığında Kur'ân'ı anlamaya çalışmanın daha sağlıklı olacağı kanaatindeyiz. Zira o dönemle ilgili önemli bilgileri ihtiva etmesi hasebiyle, nüzûl dönemine olan hâkimiyeti arttıracaktır ki, bu konunun ne denli değerli olduğu aşikârdır.

Aslında yukarıdaki ifadelerle sebab-i nüzûl bilgisinin rivâyetle elde edilebilecek bir bilgi türü olduğu da dolaylı yoldan belirtilmiş oldu. Bu bilgilerin ancak rivâyetle elde edilebileceği ile ilgili olarak Vâhidî, "Kur'ân âyetlerinin nüzûl sebepleriyle ilgili konuşmak, ancak onların indirilişine tanıklık eden, sebeplerine vakıf olan kimselerden işitmek ve onlardan rivâyet etmek yoluyla mümkün olabilir, aksi halde caiz olmaz"²⁴ ifadelerini kullanmıştır. O halde bu rivâyetlerin sahîh olanları olmayanlarından ayırt edilmeli ve Kur'ân'ı anlama hususunda bunlardan elden geldiği kadarıyla istifade edilmelidir.

Sebeb-i nüzûlün parçacı yaklaşıma olan etkisini iki başlıkta incelemek istiyoruz. Birisi, sebab-i nüzûle dikkat edilmemesinin nasıl bir parçacı yaklaşıma neden olacağı, diğeri ise, sebab-i nüzûle aşırı önem verilip âyetin bağlamının göz ardı edilmesinin ortaya çıkaracağı parçacı yaklaşım olacaktır.

2.1. Sebeb-i Nüzûlün Göz Ardı Edilmesi

Sebeb-i nüzûl rivâyetleri, bazı âyetlerin anlaşılmasında, özellikle dış bağlamı görebilme imkânı veren ve âyetleri Kur'ân bütünlüğü çerçevesinde anlamaya katkı sunan unsurlardandır. Sürelerin veya âyetlerin hangi olay üzerine nazil olduğunu bilmek, iç ve dış bağlamın daha rahat kurulabilmesine yardımcı olmaktadır.²⁵ Dolayısıyla süre veya âyetlerin doğru bir şekilde anlaşılmasında nüzûl sebeplerinin önemi göz ardı edilmemelidir.

Hz. Ömer, (öl. 23/644) yalnız olduğu bir gün, kendi kendine düşünürken 'Peygamberleri bir olmasına rağmen, bu ümmet içinde neden anlaşmazlıklar ortaya çıkar' diye sorar. İbn-i Abbâs'ı (öl. 68/687-88) yanına çağırır ve ona sorar: 'Peygamberi bir, kiblesi tek olduğu halde nasıl olur da bu ümmet ihtilafa düşer?' İbn-i Abbâs 'Ey Müminlerin Emiri! Muhakkak Kur'ân bize nazil oldu, onu okuyor ve hangi şey için indirildiğini biliyorduk. Bizden sonra gelenler ise Kur'ân'ı okuyacak

23 Polat, "Esbâb-ı Nüzûl Üzerine", 111.

24 Vâhidî-Selâme, *Esbâbü'n-Nüzûl bihâmişihî en-Nâsîh ve'l-Mensûh*, 3.

25 Serinsu, "Kur'ân-ı Kerim'in Anlaşılmasında Esbab-ı Nüzûle Yeni Bir Yaklaşım", 200.

fakat ne için indirildiğini bilemeyecekler. Her kavmin Kur'ân hakkında kendine has bir görüşü olacak. Bu ise onun hakkında ihtilaf etmelerine sebebiyet verecektir.' Bu sözler üzerine Hz. Ömer, İbn-i Abbâs'ı azarladı ve yanından uzaklaştırdı. Hz. Ömer, İbn-i Abbâs'ın kendi yanından ayrılmasından sonra, onun sözleri hakkında düşünmeye başladı ve ne demek istediğini kavradı. İbn-i Abbas'ı tekrar çağırdı ve 'bana söylediklerini bir defa daha söyle' dedi. İbn-i Abbâs sözlerini bir daha söyleyince bunların ne kadar doğru olduğunu anladı ve bu cevap hoşuna gitti.²⁶

Şâtîbî de (öl.790/1388) İbn-i Abbâs'ın söylediği sözlerin doğru olduğunu, çünkü âyet veya sûrenin hangi şey üzerine indirildiğini bilen kişinin, âyet veya sûrenin çıkış yerini, te'vilini ve kendisiyle neyin kastedildiğini bileceğini söylemektedir. Şâtîbî, âyetlerin ne için indirildiğini bilmeyen bir kişinin, bilen kişiden farklı olarak âyet ve sûrelerdeki farklı ihtimallerden birini tercih edeceğini yahut etmek zorunda kalacağını ifade etmektedir.²⁷

Kur'ân'ı doğru anlamının en önemli kaynağının Hz. Peygamber'den (s.a.v.) gelen rivâyetler, bunlara ilaveten nüzûl sebeplerini bildiren hadisler ve isnad yöntemi ile aktarılan diğer rivâyetler olduğunu ifade etmek mezkûr görüşü destekler mahiyettedir. Bu veriler sayesinde âyet ve sûrelerin bağlamları kavranabilmekte ve doğru anlamı yakalayabilme imkân ve ihtimali artmaktadır.²⁸ Dolayısıyla bazı durumlarda nüzûl sebeplerine dikkat etmeyip göz ardı etmek, âyet ve sûrelerle, özellikle dış bağlamları arasında olan irtibatı ortadan kaldıracaktır. Bu ise bazı yanlış ve parçacı anlamalara kapı aralayacaktır.

Nüzûl sebeplerini göz ardı etmenin ne gibi parçacı anlamalara neden olduğuna dair birkaç örnek vermek istiyoruz.

2.1.1. el-Bakara Sûresi 195. Âyet.

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

Bu âyetle ilgili şöyle bir rivâyet aktarılmaktadır: "Eslem b. Ebî İmran, şunları anlatmaktadır: 'Biz Kostantiniyye'de idik. Rum ordusundan büyük bir tabur şehirden hareket etti. Biz de bu orduya karşı büyük bir tabur hazırladık. Bizden biri Rum tarafına doğru bir hamle yaptı. Onların içlerine kadar vardı. Daha sonra ise sapaşağlam bir şekilde aramıza katıldı. Bunu gören insanlar bağırarak, 'Sübhanallah! Kendisini tehlikeye attı' dediler. Bu olay üzerine yani savaşmak için düşman içine atılan kişiye, insanların bağırarak kendi kendini tehlikeye attı demeleri üzerine Ebû Eyyûb el-Ensârî (öl. 49/669) kalkarak şunları söyledi: 'Ey insanlar siz bu âyeti olması gerekenden farklı te'vil ediyorsunuz. Bu âyet biz

26 Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtîbî el-Girnâti, *el-l'tisâm*, thk. Ebu Ubeyde Meşhur bin Hasan Al-i Selman (b.y: Mektebetü't-Tevhid, ts.), 3/145-146.

27 Şâtîbî, *el-l'tisâm*, 3/146-148.

28 Mirza Tokpınar, "Kur'ân'ı Anlamada Hadislerden Yararlanmanın Gerekliliği Üzerine (el-Bakara Sûresi 286. Âyet Örneği)", *Marife* 5/2 (Ekim 2005), 22.

yani Ensâr hakkında inmiştir. Çünkü biz, Allah, İslâm'ı güçlendirip yardımcıları arttırınca, Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) haberi olmadan kendi aramızda şöyle dedik: 'Mallarımız telef oldu, işlerimizi tekrar ayağa kaldırsak da mallarımızın telef olanlarını yeniden düzeltsek.' Bu olay üzerine Allah bu düşüncemizi onaylamayan bu âyeti indirdi: "Allah yolunda harcayın, kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın." Böylelikle âyet mallarımız hakkında tasarladığımız yeniden ayağa kaldırma ve kaybettiklerimiz telafi etme düşüncemizin tehlikeli olduğunu bize hatırlatıp, Allah yolunda savaşmamızı emretti. Bu olaydan sonra Ebû Eyyûb el-Ensârî, ölünceye kadar Allah yolunda savaşmaya devam etti."²⁹

Yukarıdaki örnekte âyetin nüzûl sebebini bilen bir sahabinin, âyetin indirilme sebebini göz ardı edilmesi neticesinde yanlış yorumlanmasına müdahale etmesini görmekteyiz. Âyetin *وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ* kısmı bağlamından koparılarak alakası olmayan bir konu için yorumlanmıştır. Savaşa katılan ve tek başına düşmana hücum eden bir kişinin, yaptığı davranışın yanlışlığına âyetin bu kısmı delil olarak zikredilmiştir. İlgili kısmın alakasız bir şekilde yorumlandığını gören Ebû Eyyûb el-Ensârî, duruma müdahale etmiş ve yapılan bu yorumun yanlış olduğunu belirtmiştir. Yanlışlığına delil olarak da nüzûl sebebini göstermiştir. Zira bu âyet, kendisinin de içinde yer aldığı ve artık İslâm'ın güçlendiğini düşündükleri için, Allah yolunda çalışmayı, infak etmeyi bırakıp, kendi işlerine dönme düşüncesine sahip olan Ensar topluluğu hakkında indirilmiştir. Bu düşüncelerinin doğru olmadığı ve Allah yolunda çalışıp infak etmeye devam etmeleri gerektiği bu âyetle onlara hatırlatılmıştır.

Aslında âyetin kendi iç bağlamı da bu anlamın doğru olduğunu göstermektedir. Âyetin meâli şu şekildedir: "Allah yolunda harcama yapın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik yapın. Gerçekten Allah iyilik yapanları sever." Dikkat edilirse âyet, Allah yolunda infak edilmesi gerekliliği ile başlamış, sonunda ise iyilik yapılması emredilmiş ve Allah'ın iyilik yapanları seveceği bildirilmiştir. "Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın" kısmı ise bu ikisinin ortasında yer almıştır. Dolayısıyla bu ifadeyle 'Allah yolunda harcama yapmaktan vazgeçmeyin, iyilik yapmaya devam edin ta ki, Allah'ın sevgisine/rızasına mazhar olabilesiniz, aksi halde bunlara devam etmeyip bunları bırakırsanız, kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmış olursunuz' denilmek istenmiştir. Yani bu ifadenin anlamı, 'Allah yolunda harcama yapmayı ve iyilik etmeyi bırakmayın' demektir.

2.1.2. Âl-i İmrân Sûresi 188. Âyet

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا آتَوْا وَيُجِبُونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ

29 Vâhidî-Selâme, *Esbâbü'n-Nüzûl bihâmişihî en-Nâsih ve'l-Mensûh*, 38-39; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezid el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Camîu'l-Beyan an Te'vîli'l-Âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Dar-ı Hicr, 1422/2001), 3/322; Süyûtî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, 88; Kâdî, *Esbâb-ı Nüzûl Sahabe ve Muhaddislerine Göre*, 50.

Bu âyetle ilgili şöyle bir rivâyet aktarılmaktadır: “Mervân b. el-Hakem el-As, (öl. 65/685) Muâviye (öl. 60/680) tarafından Medîne şehrine vali olarak atanmıştı. Mervân kapıcısını bir gün İbn-i Abbas’a gönderir ve ona:

- İbn Abbas’ın yanına git ve ona de ki: “İçimizden yaptığı ile sevinen ve yapmadığı ile de övülmek istenen herkes cezalandırılacaksa, hepimiz cezalandırılacağız, demektir. İbn Abbas:
- Bu âyet sizle ilgili değildir. Bu âyet-i kerîme kitap ehli hakkında nazil olmuştur. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara bir şey sormuş, onlar ise sorulan şeyi, gizleyip başka bir şey söylemişlerdi. Buna rağmen kendilerini Hz. Peygambere (s.a.v.) sorduğu soruyu cevap vermiş gibi göstererek onun kendilerini övmesini istemişler ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) kendilerine sorduğu şeyi gizlemelerine de sevinmişlerdi.”³⁰

Mervân b. Hakem, rivâyetten anladığımız kadarıyla, muhtemelen âyetin nüzûl sebebini bilmediği ve öncesine de dikkat etmediği için, Ehl-i kitap hakkında olan bu ifadelerin, Müslümanlar için de geçerli olduğunu düşünüp ciddi bir endişe yaşamış gibi gözükmektedir. Fakat İbn-i Abbâs, bu parçacı anlamının yanlış olduğunu, özellikle âyetin nüzûl sebebini zikrederek, ortaya koymuş ve yanlış anlamının önüne geçmiştir.

Bu âyetten bir önceki âyete bakıldığında, orada Ehl-i kitaptan bahsedildiği, onlardan gerçeği açıklamaları ve gizlememeleri noktasında söz alındığı, fakat verdikleri sözde durmayıp az bir değer karşılığında adeta sözlerini sattıkları ve bu davranışın ne kadar kötü olduğu³¹ gibi hususlardan söz edildiği görülecektir. Hatta Buhârî’nin (öl. 256/870) rivâyetinde, İbn-i Abbas kendisine sorulan bu soruya cevap verirken, ilgili âyetten önceki âyeti de okuyarak cevap vermiştir.³² el-Bakara Sûresinin 188. âyeti Ehl-i kitap hakkında nâzil olmuş, ve âyetin nüzûl sebebini yanında önceki âyet de delil olarak zikredilmiştir. Dolayısıyla İbn Abbas âyeti, nüzûl sebebi ve önceki âyetle birlikte, hem dış hem de iç bağlamına dikkat ederek değerlendirmiş, âyetin söz konusu ettiği kişilerin Müslümanlar değil, Ehl-i kitap olduğu kanaatine varmıştır.

2.1.3. el-Bakara Sûresi 272. Âyet

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدْيُهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَأَنْفُسِكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ

30 Kâdi, *Esbâb-ı Nüzûl Sahabe ve Muhaddislerine Göre*, 95-96; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu’fi el-Buhârî, “Tefsîr”, Sûretu Âl-i İmrân, 16, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki vd. (Kahire: El-Mektebetü’s-Selefiye, 1400/1980), 3/213; Taberî, *Camiu’l-Beyan an Te’vil-i Âyi’l-Kur’an*, 6/305-306; Süyûtî, *Esbâbü’n-Nüzûl*, 149.

31 el-Bakara 2/187.

32 Buhârî, “Tefsîr”, Sûretu Âl-i İmrân, 16, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, 3/213.

Âyetin meâli şu şekildedir: “Onların hidâyete gelmesi senin üzerine bir yükümlülük değildir. Dolayısıyla Allah dilediğini hidâyete erdirir. Ve hayır olarak harcadığınız şeyler kendiniz içindir. Siz sadece Allah’ın rızasını kazanmak için harcama yaparsınız. Hayır olarak yaptığınız harcamaların karşılığı size eksiksiz bir şekilde verilir ve siz bu konuda haksızlığa maruz kalmazsınız.”

Âyet, biri hidâyetin Allah’ın elinde olduğu ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) vazifesinin sadece tebliğden ibaret olduğunun ifade edildiği, diğeri ise Allah yolunda infak etmeyle ilgili şeylerin söylendiği kısım olmak üzere, iki bölümden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu haliyle sanki birbiriyle çok da alakası olmayan iki farklı konu bir araya getirilmiş gibi gözükmemektedir. Bundan dolayı da âyetin kendi içindeki bağlamını kurmak pek mümkün olmamaktadır. Fakat bu konuyla ilgili rivâyet edilen nüzûl sebebi bilindiğinde, âyet içi bağlamı kurmak daha kolay bir hale gelmektedir.

Bu âyetin iniş sebebi ile ilgili olarak şunlar nakledilmektedir: “Müslümanlardan bir kısmının Yahudilerle akrabalık ve süt bağları vardı. Bu sebeple bu kişiler Müslüman olmadan önce, akrabaları olan Yahudilere yardım ediyor, infakta bulunuyorlardı. Ancak Müslüman olunca, onlara infakta bulunmayı kerih gördüler ve onların da Müslüman olmalarını istediler. Said b. Cübeyr (öl. 94/713) şöyle der: Müslümanlar, zimmet ehlinin fakirlerine sadaka veriyorlardı. Ancak Müslüman fakirlerin çoğalması üzerine, Resulullah (s.a.v.) zimmet ehline sadaka verilmesini yasakladı. Diğer taraftan Hz. Peygamber (s.a.v.) onların Müslüman olmalarını çok arzu ediyordu. Yardımın kesilmesinin onları İslâm dinine girmeye sevk edeceğini düşünüyordu. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu. Bu âyetin nüzûlünden sonra Müslümanlar onlara yine sadaka vermeye başladılar.”³³ Allah Rasûlü, (s.a.v.) sadece Müslüman olanlara sadaka verilmesini emrediyordu “Onların hidâyete gelmesi senin üzerine bir yükümlülük değildir” âyeti inince Allah Rasûlü (s.a.v.) hangi dine mensup olursa olsun, isteyenlerin hepsine sadaka verilmesini emretti.³⁴

Elmalılı Muhammed Hamdi’ye (1878-1942) göre bu rivâyetler ışığında âyetle vurgulanmak istenen şey, Peygamberimizin (s.a.v.) görevinin insanları kötülüklerden sakındırmak, iyi olana yönlendirmek ve teşvik etmek olduğudur. Yoksa onun görevi insanları bilfiil doğru yola getirmek değildir. Çünkü dilediği kişiye hidâyet verecek ve kalplerde bunu yaratacak olan Allah’tır. İyilik yapmak maksadıyla her türlü infak kişinin kendisi içindir. Allah için yapılan her türlü infakın sevabı, alana değil, hayrı yapan kişiye aittir. Bu yüzden kendi yararınız için infakta bulunduğunuz kişilerin, yaptığınız iyilikleri yüzlerine vurarak eziyet etmeye hakkınız olmadığı gibi, diğer dinlerden olmaları nedeniyle fakirlere infakta bulunulmasına engel olmaya çalışmak da doğru bir davranış değildir. Siz Müslümanlar, özellikle de sahâbe, Allah rızası kazanmak isteğinden başka bir

33 Kâdi, *Esbâb-ı Nüzûl Sahabe ve Muhaddislerine Göre*, 71.

34 Süyûtî, *Esbâb-ı Nüzûl*, 149; İkk, *Teshilü'l-Vusûli İla Marifeti Esbâbi'n-Nüzûl*, 62.

amaçla infakta bulunmazsınız. Durum böyleyken nasıl olur da insanları, Allah'ın herhangi bir kuluna sadaka verilmesine engel olursunuz veyahut da Allah için verilmeye layık olmayan kötü bir şeyi nasıl verirsiniz? Siz herhangi bir iyilik yaptığınızda veya bir mal infak ettiğinizde, bu davranışınız karşılıksız kalmayacak ve fazlasıyla size geri dönecek, siz asla haksızlığa maruz kalmayacaksınız. Size vaat edilmiş olan ecir ve sevaplara fazlasıyla ulaşacaksınız. Bu yüzden ister Müslüman, isterse gayr-i Müslim olsun herhangi bir fakire infak etmekten, bunu yaparken de en iyisini vermekten kaçınmayınız. Madem Allah, mümin ve kâfir her insanın Rabbidir ve sadakalarının Allah içindir; öyleyse mümine de, kâfire de Allah rızası için sadaka verebilir ve bu sadakalardan ayrı ayrı mükâfat elde edebilirsiniz.³⁵

Bu yorumlarda da görüldüğü üzere âyetin iç bağlamı, nüzûl sebebinin bilinmesi sayesinde daha rahat kurulabilmektedir. Nüzûl sebebinden bağımsız âyetin cümleleri arasındaki bağlantıyı kurmak zorlaşmaktadır. Bu da gösteriyor ki, nüzûl sebepleri bilindiği zaman, âyetin cümleleri arasında veya âyetler arasında bağ kurmak daha kolay olmaktadır.

2.2. Sebeb-i Nüzûle Aşırı Güven

Nüzûl sebeplerini bilmenin faydalarına daha evvel değinmiştik. Burada ise, öncelikle nüzûl sebeplerinin bazı olumsuz sonuçları olabileceğinden, daha sonra da nüzûl sebeplerine aşırı güvenmenin bazı parçacı anlamalara kapı araladığından bahsedeceğiz. Sebeb-i nüzûl rivâyetlerinin bazı olumsuz sonuçları bağlamında şunlar söylenmiştir:

- "Her âyete nüzûl sebebi arama çabaları.
- Âyetin mana bakımından birçok veçhesi olabilir diye düşünmek varken, nüzûl sebebi ile sınırlı kalma ihtimali.
- Âyetin sebeb-i nüzûlündeki olayın çerçevesinde sıkışıp kalması tehlikesi.
- Kur'ân'ın evrensel hedefini, Kur'ân-insan-hayat bütünlüğünü gölgelemesi.
- Konunun istismar edilmesi. Özellikle şahısların ebedileştirilmesinde ve mezhep hareketlerinde bu istismarı görmek mümkündür."³⁶

Bazı araştırmacılara göre bazı âyetlerin nüzûl sebeplerinin olması, 'bu sebepler olmasaydı ilgili âyetler de indirilmezdi' şeklinde anlaşılmalıdır.³⁷ Çünkü öncelikle vurgulamak gerekir ki, nüzûl olayının, yani Allah'ın vahiy indirmesi vakiasının ve vahiy tarihinin belli bir nüzûl sebebi yoktur. Vahiy olgusunun tarihi süreci göz önünde bulundurulduğunda, tamamen Allah'ın iradesine bağlı bir şey olduğu anlaşılacaktır. Dolayısıyla şunu belirtmek gerekir ki Kur'ân, insanlar

35 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, ts.), 2/225-226.

36 Serinsu, "Kur'ân-ı Kerim'in Anlaşılmasında Esbab-ı Nüzûle Yeni Bir Yaklaşım", 197.

37 M. Said Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri* (Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2008), 271; Şahin Güven, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Çokanlamlılık Sorunu* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, 2004), 206.

istediği için indirilmeye başlamış ve içeriği tarihsel olaylar tarafından belirlenmiş bir kitap değildir.³⁸ Ayrıca nüzûl sebepleri denildiğinde, buradaki 'sebeb' kelimesine 'bir şeyi etkileyen, oluşturan ve onu doğuran... gibi felsefi bir anlam' yüklemek gerekir.³⁹ Hatta bu kelimenin tanımı "Şeyin, kendisi ile değil, kendisi yanında hâsıl olduğu şeydir"⁴⁰ şeklinde kabul edildiğinde, 'âyetin indirilmesi şu olay nedeniyle demektir, o sebep olmasaydı bu âyet inmeyeycekti' anlamı taşımayacaktır.⁴¹ Burada nüzûl sebeplerinin, âyetin indirilmesinin asıl etkeni mi yoksa sadece bir vesilesi mi olduğu hususundaki tartışmaların ayrıntılarına girmek istemiyoruz. Amacımız bu konuda farklı görüşlerin olduğunu hatırlatmaktır. Aynı zamanda nüzûl sebeplerinin asıl etken kabul edilmesinin, Kur'ân'ı anlama noktasında bazı problemlere neden olduğuna dikkat çekmektir.

Aynı âyet veya sûreyle ilgili nüzûl sebepleri rivâyetlerinin fazlalılığı da sorun oluşturabilmektedir. Nüzûl sebeplerinin derlendiği kitaplara bakıldığında, âyet veya sûreyle ilgili sahîh ve doğru olan rivâyetlerin açığa çıkarılmasından daha çok, konuyla alakalı bütün rivâyetlerin bir araya getirilmesinin hedeflendiği dikkatleri çekmektedir. Rivâyetlerin çokluğu, bazı durumlarda vahyin indiriliş gayesinin tam olarak tespit edilememesine de neden olabilmekte ve bu durum konuyu daha da karmaşık bir hale getirebilmektedir.⁴²

Nüzûl sebeplerine dair bilgiler, nüzûl dönemine tanıklık eden sahabenin, nass-olgu ilişkisi kapsamında âyetlerin hitap ettiği sosyal hayatla ilişkisini bildiren rivâyetlerdir. Dolayısıyla nüzûl sebepleri, Kur'ân'ın dış bağlamından ibaret olduğu söylenebilir. O halde nüzûl sebeplerinin olmadığı veyahut da birden fazla olduğu, bunun da birtakım sorunlar ortaya çıkardığı durumlarda, Kur'ân'ın dış bağlamını tespit edebilmek için âyetlerin kendi iç bağlamından, siyak-sibakından ve Kur'ân bütünlüğünden yararlanmak gereklidir.⁴³ Yani nasıl ki bazı âyetlerin anlaşılmasında nüzûl sebeplerine başvuruluyorsa, aynı şekilde dış bağlamın, Kur'ân'ın sosyal bağlamının tespit edilebilmesinde Kur'ân'ın kendi iç bağlamından da istifade edilebilir.⁴⁴

Ayrıca âyetlerin anlaşılmasında istifade edilen nüzûl sebeplerinin de değerlendirmeye tabi tutulması, bu yapılırken de Kur'ân bütünlüğünden yararlanılması gerekmektedir. Nüzûl sebeplerinden istifade edilirken, bu rivâyetlerin Kur'ân bütünlüğü süzgecinden geçirilmesi, daha doğru bir anlamının gerçekleştirilmesini temin edecektir. Aksi halde bu rivâyetlere aşırı güvenilip Kur'ân

38 Şevket Kotan, *Kur'ân ve Tarihselcilik* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2011), 355-356.

39 Ersöz, "Kur'ân ve İlmü Esbabî'n-Nüzûl", 316.

40 Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *el-Mustasfa (İslâm Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi)*, çev. Yunus Apaydın (Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994), 1/136.

41 Ersöz, "Kur'ân ve İlmü Esbabî'n-Nüzûl", 316.

42 Ahmet Gündüz, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzûl'ün Müsbet ve Menfi Etkisi*, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1 (Bahar 2016), 108.

43 Güven, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Çokanlamlılık Sorunu*, 207.

44 Nasr Hâmid Ebû Zeyd, *İlahi Hitabin Tabiatı*, çev. Mehmet Emin Maşalı (Ankara: OTTO Yayınları, 2013), 145.

bütünlüğünün göz ardı edilmesi, bazı parçacı ve yanlış anlamalara neden olabilmektedir. Şimdi nüzûl sebeplerine aşırı güvenip, Kur'ân bütünlüğünün göz ardı edilmesinin, parçacı yaklaşımlara neden olmasının örnekleri üzerinde durmak istiyoruz.

2.2.1. el-Bakara Sûresi 189. Âyet

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْآهْلِ فَلَنْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ
اتَّقَى وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

Âyetin meâli şu şekildedir: “Sana hilaller hakkında soruyorlar. De ki: O insanlar ve hac için vakit ölçüleridir. İyilik evlere arkalarından girmeniz değildir. Fakat iyilik Allah’a karşı gelmekten sakınan kişinin iyiliğidir. Evlere kapılarından girin. Allah’a karşı gelmekten sakının, umulur ki böyle yapmakla kurtulursunuz.”

Bu âyet genellikle iki farklı bölümden oluşuyormuş gibi anlaşılmış ve o şekilde de yorumlanmıştır. Bölümlerden biri hilallerle ilgili olan kısım, diğeri ise evlere arkalarından girmekle ilgili olan kısımdır. Böyle iki farklı bölüm gibi algılanmasında rivâyetlerdeki nüzûl sebeplerinin etkisinin oldukça fazla olduğunu düşünüyoruz.

Bu âyetin nüzûl sebebi ile ilgili nakledilen rivâyetlerden birisi şöyledir: “Ensardan Muâz b. Cebel (öl. 17/638) ve Sa’lebe isimli iki sahabe ‘Ey Allah’ın Rasûlü, bu hilalin durumu nasıldır? Önce ince bir ip gibi ortaya çıkıyor, daha sonra gittikçe büyüyor, düz bir hal alıyor ve sonunda yuvarlak oluyor, sonra tekrar ilk halini alıncaya kadar eksilmeye ve incelmeye devam ediyor. Tek bir hal üzere kalmıyor? diye sordular. İşte bu soru üzerine bu âyet nazil oldu.”⁴⁵ Görüldüğü üzere bu rivâyet âyetin ilk kısmı ile ilgilidir. Bu kısımla ilgili başka rivâyetler de vardır⁴⁶ fakat biz bu rivâyetle yetiniyoruz.

Âyetin ikinci kısmı ile ilgili olarak şu rivâyetler nakledilmektedir: Berâ’dan (öl. 71/690) rivâyet edilmiştir: (Araplar) Cahiliye devrinde ihrama girdiklerinde, evlere kapılarından girmeyip, arkalarından girerlerdi. Bunun üzerine Yüce Allah bu âyeti indirdi.⁴⁷ Yine Berâ’dan nakledildiğine göre: Ensar seferden döndüğünde evin normal kapısından içeri girmezdi. İşte bu davranış üzerine bu âyet nazil oldu.⁴⁸ Bu kısımla ilgili de daha başka rivâyetler⁴⁹ olmakla birlikte konu hemen hemen hepsinde aynı olduğu için onlara yer vermek istemiyoruz.

Âyette soru soran kişiye verilen cevabın, onun beklediği bir cevap olmadığı, hilalin ay boyunca gösterdikleri değişik hallerden bahsetmek yerine, vakit

45 Vâhidî-Selâme, *Esbâbü'n-Nüzûl bihâmişihî en-Nâsih ve'l-Mensûh*, 35; Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşir el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Ahmed Ferid (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, 1424/2003), 1/100; Kâdi, *Esbâb-ı Nüzûl Sahabe ve Muhaddislerine Göre*, 46.

46 Daha başka rivâyetler için bk. Taberî, *Camîu'l-Beyan an Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân*, 3/280-282.

47 Kâdi, *Esbâb-ı Nüzûl Sahabe ve Muhaddislerine Göre*, 46.

48 Süyûtî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, 85; Vâhidî-Selâme, *Esbâbü'n-Nüzûl bihâmişihî en-Nâsih ve'l-Mensûh*, 35-36.

49 bk. Süyûtî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, 85-86; Taberî, *Camîu'l-Beyan an Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân*, 3/283-289; Kâdi, *Esbâb-ı Nüzûl Sahabe ve Muhaddislerine Göre*, 46-48.

ölçüleri olduğundan söz edilmesinden anlaşılmaktadır. Zerkeşî'ye (öl. 794/1392) göre, aslında bir soru sorulduğunda verilen cevap soruya uygun olmalıdır. Ancak sorunun nasıl olması gerektiğine dikkat çekmek amacıyla sorulan sorunun gereği olan cevabın verilmesinden vazgeçilebilir. Uslûbu'l-Hakîm diye isimlendirilen bu durumun örneği olan bu âyette de, asıl sorulması gereken daha önemli hususun terk edildiğine dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla başlangıçta ip gibi görünen, sonra azar azar artan/büyüyen, nihâyet dolunay haline gelen, sonra başlangıçtaki haline dönünceye kadar tekrar incelemeye başlayan hilalin durumunun ne olduğuna dair sorulan sorulara, "insanlar ve hac için vakit ölçüleridir" şeklinde cevap verilmiştir.⁵⁰

Zemahşerî, (öl. 538/1144) bu âyetin yorumunda, sorularının yanlışlığını onlara göstermek için böyle bir cevap verildiğini ve soru sormadaki yanlışlıkları, evin kapısı dururken arkasından giren kimsenin haline benzetilerek ortaya konulmasını bir ihtimal olarak değerlendirmektedir.⁵¹

Ebüs-suûd (öl. 982/1574) da âyeti açıklarken anlamlardan birinin de "Onlar peygamberlikle alakalı bir şey sormadılar. Hâlbuki Hz. Peygamber, (s.a.v.) eşyanın ne olduğunu açıklamak için değil, dinle alakalı hakikatleri açıklamak için gönderilmiştir. Peygamberin bilgisi dâhilinde olan soruyu terk ettiler. İşte bundan dolayı sorularına bu şekilde cevap verildi. Soru sorma şekillerinin yanlışlığı evlere arkalarından girmeye benzetildi" şeklinde olabileceğini ifade etmektedir.⁵²

Elmalılı Muhammed Hamdî'ye göre ayette geçen bu ifadenin biri gerçek diğeri de kinaye olmak üzere iki anlamı vardır. Gerçek anlamı açısından, cahiliye insanının ihramda yaptığı bu davranış bir ibadet değildir. Kinaye anlamı açısından da Allah'ın elçisine gök bilimi ilgili şeyler sormak, Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ etmek ve açıklamak için gönderilmiş olan Peygamber (s.a.v.)'i adeta gökyüzü ile ilgili çalışmalar yapan bir bilim adamı, Kur'ân'ı ise bir astronomi kitabı gibi görmek olacaktır. Bu yaklaşım, peygamberin gönderilme amacıyla, fennî bilimlerin amacını birbirine karıştırmak anlamına gelmektedir ve bu da bir nevi işe tersinden başlamak demektir. Dolayısıyla işlere bu şekilde tersinden başlayarak hayra ulaşamaz. İyilik ve hayır, bu tarz davranışlarda değildir. İyilik sahibi olan kişi, ancak Allah'a karşı takva içerisinde olandır. İşler doğru yöntemlerle, uygun tarzlarla yapılmalı, bir soru sorulduğu zaman da durumun farkına varıp, faydasız şeylere vakit harcanmamalıdır. Bu şekildeki cevap ve emir, muhatabın kulağına küpe olmalı ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'e hilâldeki değişikliklerin astronomik nedeninin sorulması terk edilmelidir.⁵³

50 Abdurrahman Ateş, "Anlam Bütünlüğü Açısından Bakara 189. âyet ile İlgili Bir Değerlendirme", İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 7/2 (Nisan 2017), 13; Zerkeşî, el-Burhan fi Ulumi'l-Kuran, 4/42-43.

51 Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hağâ'iki ğavâmiżi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd vd. (Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1418/1998), 1/395.

52 Ebüsuûd Efendi, *İrşâdü'l-Aklî's-Selîm*, thk. Abdülkadir Ahmet Atâ (Riyad: Mektebetü'r-Riyadî'l-Hadiseti, ts.), 1/320.

53 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/26-27.

Ateş'in ayetle ilgili yorumu şu şekildedir: "Peygamberin görevi, insanlara astronomiyle ilgili bilgiler vermek değil, dinî konularda insanları bilgilendirmek olduğuna göre âyette "evlere arkalarından girmek" ifadesi, Türkçedeki "evin kapısı dururken bacasından girmek" anlamında bir deyim olarak kullanılmıştır. Bu deyimleşmenin temelinde, Medineli Arapların geleneği olabilir. Ama artık söz, deyimleşmiştir ve deyim anlamına almak gerekir. Buna göre âyetin bu kısmı şöyle anlaşılmalıdır: "Erdem, işlere tersinden başlamak değildir... İşlere düzgün/doğru dürüst bir şekilde başlayın..." veya "erdem, meseleleri çarpıtmak değildir... Meselelere usulünce/yol yordam bilerek başlayın."⁵⁴

2.2.2. el-Ahzâb Sûresi 59. Âyet

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزُوجِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ
وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

Âyetin meâli şu şekildedir: "Ey peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin eşlerine söyle dışarıya çıktıklarında dış örtülerini üzerlerine alsınlar. Bu onların tanınmaları ve eziyet görmemeleri için en uygun olanıdır. Allah çokça bağışlayan ve çok merhametli olanıdır."

Bu âyetin nüzûl sebebi ilgili nakledilen rivâyetlerden birisi şudur: "Resulullah'ın (s.a.v.) eşleri geceleyin bazı ihtiyaçları için dışarı çıkarlardı. Münafıklardan bazıları da onların önüne çıkar ve onları rahatsız ederlerdi. Hz. Peygamber'in hanımları bundan şikâyetçi oldular. Münafıklara bunu yapmamaları söylendiğinde onlar, 'Biz bunu sadece cariyelere yapıyoruz' dediler. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu."⁵⁵ Bir diğeri ise "Münafıklardan biri, müminlerin hanımlarına laf atarak onları incitiyordu. Kendisine niçin böyle hareket ettiği söylenince de o: -Ben onu cariye zannediyordum, derdi. Bunun üzerine Allah onlara, cariyelerin elbiselerinden farklı elbise giymelerini, örtülerini üstlerine salmalarını ve bir göz dışında yüzlerini örtmelerini emretmiştir."⁵⁶

Bu rivâyetlerden anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve müminlerin eşleri herhangi bir nedenden dolayı gece dışarı çıktıklarında, onların cariye olduğunu zanneden kişiler tarafından tacize maruz kaldıkları ve bundan dolayı onların cariye olmadıklarını ortaya koyan bir dış elbise giymeleri emredilmiştir. Bu şekilde onları taciz eden kişiler, söz konusu hanımların cariye olmayıp hür kadınlar olduklarını bilecek ve onları rahatsız etmekten vazgeçeceklerdir.

54 Ateş, "Anlam Bütünlüğü Açısından Bakara 189. âyet ile İlgili Bir Değerlendirme", 26.

55 Süyûtî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, 432; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebû Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Esad Muhammed et-Tayyib (Suudi Arabistan: Mektebetu Nezârû'l-Bâz, 1417/1997), 3154; Kâdi, *Esbâb-ı Nüzûl Sahabe ve Muhaddislerine Göre*, 293.

56 Kâdi, *Esbâb-ı Nüzûl Sahabe ve Muhaddislerine Göre*, 293.

Müfessirlerden birçoğu⁵⁷ âyeti tefsir ederken bu rivâyetleri esas almış ve o çerçevede âyeti izah etmişlerdir. Hâlbuki Ebû Hayyân, (öl. 745/1344) âyeti tefsir ederken her ne kadar bu rivâyetlere yer verse de şu ifadeleri kullanır: “Nisâu'l-müminin sözü hem hür kadınları hem de cariyeleri içine alan bir sözdür. Cariyelerin fitneye maruz kalması, hür kadınların aksine daha fazladır. Çünkü onlar daha fazla dışarıya çıkarlar. Onların umum ifade eden 'nisâ' kelimelerinden hariç tutulabilmeleri için açık bir delile ihtiyaç vardır.”⁵⁸ Kanaatimizce bu yapılan yorum daha doğru gözükmektedir. Çünkü âyet bu genel çerçevede anlaşılmadığında hür kadınlar için alınan tedbirlerin cariyeler için alınmaması gibi garip durum ortaya çıkmaktadır. Yani hür kadınların tacize uğramaması için tedbir alınıyor, fakat aynı tedbir daha fazla ihtiyacı olan cariyeler için alınmıyor. Rivâyetlerin belirttiği olaylar bağlamında, alınan bu tedbirin, bütün mümin kadınları içerdiğini söyleme imkânı varken, âyetin lafzında buna delalet eden bir şey olmamasına rağmen, sadece hür kadınlara has olduğunu ifade etmek bizce doğru bir yaklaşım olmamıştır. Nüzûl sebeplerinde ifade edilen mümin kadınların rahatsızlığından hareketle, onları diğer kadınlardan ayırt edecek ve Müslüman olduklarını gösterecek bir dış elbisenin, tüm mümin kadınlar için emredildiğini düşünmek daha tutarlı gözükmektedir. Fakat nüzûl sebeplerinin etkisiyle âyet, sadece hür kadınlarla cariyeye olanlar arasında bir ayırım yapmak için indirildiği şeklinde anlaşılmalıdır. Bu âyetteki dış elbise emriyle, mümin kadınların hepsiyle, diğerleri arasında bir farkın olmasının hedeflendiğini düşünmek daha isabetli olur diye düşünüyoruz. Ayrıca nüzûl sebeplerinden hareketle bu âyetteki emrin geçici bir tedbir olduğu ifade edilmiştir ki aşağıdaki yorum bunun bir örneğidir.⁵⁹

'Kur'ân Yolu' tefsirinde ise bu âyetle ilgili şunlar söylenmektedir: “Konumuz olan Ahzâb Sûresinden sonra inen Nûr Sûresindeki örtünme, devamlı ve iffeti korumaya yönelik bir farzdır. Burada emredilen cilbâb giyme ise asayîşi korumayı ve tacizi önlemeyi hedefleyen geçici bir tedbirdir. Toplum içinde cariyeye kalmayınca veya hür-câriye farkını ortaya koyacak başka bir işaret bulunduğu ya da tâcizi engelleyecek farklı tedbirler alma imkânı hâsıl olunca dışarı çıkarken, usulüne göre tesettür (kapanması gereken yerlerin örtülmesi) yapıldıktan sonra bir de, hür kadın alâmeti olarak cilbâb vb. elbiseler giymek gerekli olmaktan çıkmıştır.

57 Bu müfessirlerden bazıları şunlardır: Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, 3/54-55; Hüde b. Muhakkem el-Hevvârî, *Tefsiru Kitabî'l-lahî'l-Aziz*, thk. El-Hac bin Saïd Şerîfî (Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 1990), 3/382; İbn Ebû Hâtîm, *Tefsiru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, 3154; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkandî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, thk. Fatîma Yusuf el-Haymî (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1425/2004), 4/135-136; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. İshâ el-Mürri el-Kurtubî İbn Ebû Zemenîn, *Tefsiru'l-Kur'ânî'l-Azîz*, thk. Ebu Abdillâh Hüseyin bin Ukkâşe ve Muhammed bin Mustafa el-Kenz (Kahire: el-Fârûku'l-hadîse, 1423/2002), 3/412; Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbar et-Temîmî el-Mervezî es-Sem'ânî, *Tefsiru'l-Kur'ân*, thk. Ebi Temîm Yasîr bin İbrahim (Riyad: Daru'l-Vatan, 1418/1997), 4/306.

58 Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhît*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd vd. (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, 1413/1993), 7/240.

59 Daha geniş bir değerlendirme için bk. Yahya Yaşar, “Ahzâb Sûresi 59. Âyetin Sebebi Nüzûl Rivâyeti Üzerinden Tarihselliği Meselesinin Analitik Tahlili (Kur'ân Yolu Tefsiri Özelinde)”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (Aralık 2014), 89-127.

Genellikle tefsircilerin, “evlerde oturma, zaruret bulunmadıkça dışarı çıkmama” emri, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hanımlarına mahsus olduğu halde diğer hanımları da bu hüküm çerçevesine almaya çalışmalarını ve dışarı çıkarken –tesettüre ek olarak– bir dış giysiye bürünmeyi devamlı bir farz haline getirmelerini, haklı bir dinî ve ahlâkî gerekçeden çok, içinde yaşadıkları çağın ve toplumun âdet ve değerlerine, bir de erkeklerin aşırı kıskançlığına bağlamak gerekmektedir.⁶⁰

Bu ifadelerde görüldüğü üzere Hz. Peygamber zamanında vuku bulan bu nüzûl sebebi, âyetin anlamını yönlendiren aktif bir yorum unsuru olarak kabul edilirken, âyetin kendisi ise yönlendirilen pasif bir konuma indirgenmiştir. “Nüzûl sebebi ‘nassın varlığını kendi varlığına, yokluğunu da yokluğuna bağlı’ hakiki illet konumuna getirilmiştir. ‘Sebebin hususiliği hükmün umumiliğine mani değildir’ kaidesi âyetin yorumlanmasında esas kabul edilmemiş, evrensel bir hitap tarihselliğe (hususî bir sebebe) mahkûm edilmiştir.”⁶¹

Netice olarak şunu ifade edebiliriz ki, bu iki örnekte de görüldüğü üzere nüzûl sebeplerine aşırı güvenerek âyetlerin bağlamını dikkate almamak bazı parçacı ve yanlış anlamalara neden olabilmektedir. Nüzûl sebeplerinin Kur’ân’ı anlamadaki önemine daha önce değinmemiz hasebiyle burada tekrar etmek istemiyoruz. Nüzûl sebeplerinin Kur’ân’ın anlaşılmasındaki rolünü ve önemi kabul etmekle birlikte, bu rivâyetlerden yararlanırken âyet, sûre ve Kur’ân bütünlüğünün de göz önünde tutularak değerlendirmeye tabi tutulması gerektiğini söylemek istiyoruz.

Sonuç

Âyetlerin doğru bir şekilde anlaşılmasında iç bağlam ve dış bağlam son derece önemlidir. Bu yüzden dış bağlamın bir unsuru olarak değerlendirilebilecek olan sebeb-i nüzûl rivâyetleri de âyetlerin doğru anlaşılmasına önemli katkılar sunmaktadır. Sebeb-i nüzûl rivâyetlerinin göz ardı edilmesi âyetlerin kendi iç bağlamının kurulabilmesine engel olmakta ve birtakım parçacı anlamalara neden olabilmektedir. Bundan dolayı ayetlerin anlaşılmasında, özellikle de indiriliş nedeni bilindiği taktirde iç bağlamının kurulabilmesi mümkün olan ayetlerin manasının doğru bir şekilde ortaya konabilmesinde nüzûl sebeplerinden istifade edilmeli ve bu hususa gereken önem verilmelidir.

Bazı âyetlerin anlaşılmasında ise bu rivâyetlerin esas alınıp, yalnızca onlar rehberliğinde mana verilmesi, âyetlerin iç bağlamının ikinci plana atılmasına neden olabilmektedir. Bu ise âyetin kendi iç bağlamından bağımsız anlaşılmasına ve parçacı anlamalara kapı aralayabilmektedir. Bu yüzden sebeb-i nüzûl rivâyetlerinden yararlanmanın gerekliliğini kabul etmekle birlikte, bu yapılırken âyetlerin kendi iç bağlamlarına da dikkat edilmesi zarureti göz önünde bulundurulmalıdır. Sebeb-i

60 Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Kur’ân’ı Kerim” (Erişim 5 Ocak 2021).

61 Yaşar, “Ahzâb Sûresi 59. Âyetin Sebeb-i Nüzûl Rivâyeti Üzerinden Tarihselliği Meselesinin Analitik Tahlili (Kur’ân Yolu Tefsiri Özelinde)”, 108.

nüzûl rivayetlerinden bazılarının, indirilen ayetlerle sahabenin tanık olduğu kimi olaylar arasında bir irtibat kurma çabası olduğu yani bir nevi yorum olduğu hususu dikkate alınmalı ve bu rivayetin ayetin içinde bulunduğu iç bağlamın önüne geçip yanlış anlamalara neden olabileceği ihtimali değerlendirilmelidir.

O halde yapılması gereken şey, ayetlerin iç bağlamlarıyla sebab-i nüzûl rivayetleri beraber mütalaa edilmesi ve gerek bu rivayetlerin göz ardı edilmesiyle ortaya çıkabilecek yanlış anlamaların gerekse de aşırı önem verilerek ayetin iç bağlamının önüne geçmesi nedeniyle ortaya çıkabilecek doğru olmayan anlamaların önüne geçilmesidir.

Kaynakça

- Arslan, Gıyasettin. "Kur'ân Okumalarında Fıkıhçı Perspektif". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2 (2004), 1-21.
- Ateş, Abdurrahman. "Anlam Bütünlüğü Açısından Bakara 189. âyet ile İlgili Bir Değerlendirme". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (Nisan 2017), 9-30.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fi. *el-Câmi'u's-Sahih*. thk. Muhammed Fuad Abdülbaki vd. 4 Cilt. Kahire: El-Mektebetü's-Selefiye, 1400/1980.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 10. Basım, 2010.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Kur'ân'ı Kerim". Erişim 5 Ocak 2021. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Ahzab-sûresi/3592/59-âyet-tefsiri>.
- Ebû Hayyân el-Endelüsî, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân. *el-Bahru'l-Muhît*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcüd vd. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütüb'l-İlmiye, 1413/1993.
- Ebüs-suûd Efendi. *İrşâdü'l-Aklî's-Selim*. thk. Abdülkadir Ahmet Atâ. 5 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Riyadî'l-Hadîseti, ts..
- Ebû Zeyd, Nasr Hâmîd. *İlahi Hitabın Tabiatı*. çev. Mehmet Emin Maşalı. Ankara: OTTO Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Ersöz, İsmet. "Kur'ân ve İlmü Esbab'ın-Nüzûl". *Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları-3 (14-15 Ekim 2000)*. 315-323. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2002.
- Göka, Erol vd. *Önce Söz Vardı*. Ankara: Vadi Yayınları, 2. Basım, 1999.
- Gündüz, Ahmet. Kur'ân'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzûl'ün Müsbet Ve Menfi Etkisi. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/1 (Bahar 2016), 93-113.
- Güven, Şahin. *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Çokanlamlılık Sorunu*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.
- Hevvârî, Hüd b. Muhakkem. *Tefsîru Kitabî'l-lahi'l-Aziz*. thk. El-Hac bin Saïd Şerîfî. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslamî, 1990.
- İbn Ebû Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Esad Muhammed et-Tayyib. Suudi Arabistan: Mektebetu Nezarû'l-Bâz, 1417/1997.
- İbn Ebû Zemenîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. İsâ el-Mürri el-Kurtubî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Ebu Abdillâh Hüseyin bin Ukkâşe ve Muhammed bin Mustafa el-Kenz. 5 Cilt. Kahire: el-Fârûku'l-hadîse, 1423/2002.
- İbn Teymiye, Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî. *Tefsîr Üzerine*. İstanbul: Pınar Yayınları, 3.Basım, 2006.
- İkk, Halid Abdurrahman. *Teshîlü'l-Vusûli ila Marifeti Esbâbi'n-Nüzûl*. Beyrut: Daru'l-Marife, 1419/1998.
- Gazzâlî, Ebû Hâmîd Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî. *el-Mustasfa*. çev. Yunus Apaydın. 2 Cilt. Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Tarih-i Kur'ân*. İstanbul: Böre Yayınları, 3. Basım, 1956.
- Kâdi, Abdülfettâh. *Esbâb-ı Nüzûl Sahabe ve Muhaddisler Göre*. çev. Salih Akdemir. Ankara: Fecr Yayınevi, 5. Basım, 2016.
- Kattân, Menna' Halîl. *Mebâhis fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*. Riyad: Dâru's-Suûdiyye, ts..

- Kotan, Şevket. *Kur'ân ve Tarihselcilik*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2. Basım, 2011.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkindî. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. thk. Fatıma Yusuf el-Haymî. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1425/2004.
- Mukâtil b. Süleymân, Ebü'l-Hasen b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*. thk. Ahmed Ferid. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, 1424/2003.
- Polat, Selahattin. "Esbâb-ı Nüzûl Üzerine". 1. *Kur'ân Haftası Kur'ân Sempozyumu (3-5 Şubat 1995)*. 110-117. Ankara: Fecr Yayınları, 1995.
- Salih, Subhi. *Kur'ân İlimleri*. çev. M. Said Şimşek. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Sem'ânî, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbar et-Temimî el-Mervezî. *Tefsiru'l-Kur'ân*. thk. Ebi Temim Yasir bin İbrahim. 6 Cilt. Riyad: Daru'l-Vatan, 1418/1997.
- Serinsu, Ahmet Nedim. *Tarihsellik ve Esbâb-ı Nüzûl*. İstanbul: Şule Yayınları, 1996.
- Serinsu, Ahmet Nedim. "Kur'ân-ı Kerim'in Anlaşılmasında Esbab-ı Nüzûle Yeni Bir Yaklaşım". 1. *Kur'ân Sempozyumu (1-3 Nisan 1994)*. 189-202. Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1994.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî. *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Fevvez Ahmed Zemerlî. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 8. Baskı, 1427/2007.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî. *Esbâbü'n-Nüzûl*. çev. Abdulcelil Alpkıray. İstanbul: Semerkand Yayınları, 3. Baskı, 2016.
- Şâtîbî, Ebü İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî el-Gırnâtî. *el-İ'tisâm*. thk. Ebu Ubeyde Meşhur bin Hasan Al-i Selman. 4 Cilt. b.y: Mektebetü't-Tevhîd, ts..
- Şehhate, Abdullah Mahmud. *Ulûmü'l-Kur'ân*. Kahire: Daru Garîb, 2002.
- Şimşek, M. Said. *Günümüz Tefsir Problemleri*. Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 9. Basım, 2008.
- Taberî, Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî . *Camîu'l-Beyan an Te'vîli'l-Âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 25 Cilt. Kahire: Daru Hicr, 1422/2001.
- Tokpınar, Mirza. "Kur'ân'ı Anlamada Hadislerden Yararlanmanın Gerekliliği Üzerine (El-Bakara Sûresi 286. Âyet Örneği)". *Marife* 5/2 (Ekim 2005), 21-42.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbüri.- Hibetullah b. Selâme, Ebü'l-Kâsım b. Nasr b. Alî el-Bağdâdî, *Esbâbü'n-Nüzûl bihâmişihî en-Nâsîh ve'l-Mensûh*. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, ts..
- Yaşar, Yahya. "Ahzâb Sûresi 59. âyetin Sebeb-i Nüzûl Rivâyeti Üzerinden Tarihselliği Meselesinin Analitik Tahlili (Kur'ân Yolu Tefsiri Özelinde)". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (Aralık 2014), 89-127.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Azim Dağıtım, ts..
- Yüksek, Muhammed İsa. "Tefsirde Sebeb-i Nüzûlün Bağlayıcılığı ve İşlevi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/34 (Aralık 2018), 407-437.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an ħakâ'iki ğavâmîzi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eĳâvil fî vücûhi't-te'vil*. thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd vd. 6 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1418/1998.
- Zerkeşî, Ebü Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısırî el-Minhâcî eş-Şâfiî. *el-Burhan fî Ulumi'l-Kuran*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim. 4 Cilt. Kahire: Daru't-Turâs, 1376/1957.